

PRIKAZI

Miloš Macura

IZABRANI RADOVI I - III

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
Beograd, 1997, str. 1878.

Miloš Macura, naš poznati demograf, ekonomista, stastističar, član SANU i profesor univerziteta, punih pedeset godina prisutan je u naučnoj i stručnoj javnosti. U ovom dugom razdoblju objavio je veliki broj zapaženih radova u zemlji i inostranstvu iz zamašnog delokruga interesovanja. Opus Miloša Macure, u mnogočemu izuzetnog stvaraoaca, plodnog istraživača i naučnog radnika svetske reputacije, poznatog po svojoj erudiciji, teško je potpunije prikazati. Radove Miloša Macure treba čitati da bi se dobila potpunija predstava o piscu i njegovom delu.

Izabrani radovi akademika Macure izašli su iz štampe krajem prošle godine u izdanju Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva Beograd, u tri toma na 1800 strana i skoro 200 autorskih tabaka. Oni su samo deo obilnog opusa, istina važniji, ovog plodnog autora posvećeni stanovništvu, radnoj snazi i zaposlenosti u Jugoslaviji i svetu. Izabrani radovi autora sadrže 76 priloga pisanih u periodu 1957-1997. koji se mogu uslovno podeliti po srodnosti tematike u pet grupa: I Teorijski problemi i nastava demografije; II Radovi iz oblasti populacione politike i obnavljanja stanovništva; III Stanovništvo, radna, snaga i zaposlenost; IV Stanovništvo i privreda i V Problemi svetskog stanovništva.

Autorov prilaz problemima stanovništva je celovit, studiozan i kritičan. Miloš Macura u istraživanju stanovništva nije prihvatio tradicionalno shvatanje koje problematiku stanovništva svodi na uzan krug pojava, i

zalaže se da se predmet istraživanja stanovništva značajnije proširi, pre svega na radnu snagu i zaposlenost, strukturne odnose, međuzavisnost razvoja stanovništva, privrede i društva.

Teorijskim problemima i problemima nastave demografije posvećeno je dosta prostora. U njima autor daje osnovne teorijske postavke demografije i izlaže svoja shvatanja odnosa delova i celine, razvoja stanovništva kao jedinstvenog dijalektičkog procesa, multidimenzionalne i konzistentne strukture. Stanovništvo nije prost zbir pojedinih individua, već specifična sinteza brojnih ličnih karakteristika čiji krajnji efekat daje demografsku strukturu i dinamiku.

Time je suštinski opredeljen predmet istraživanja stanovništva koji obuhvata dinamičke i strukturne procese demografskog razvitka i vrednovanje demografskih fenomena u skladu sa preovlađujućim sistemom vrednosti savremenog društva. U cilju razvitka demografije i institucionalisanja demografskih istraživanja, negovanja i unapređivanja demografske nauke u našem društvu, Miloš Macura je inicirao osnivanje Centra za demografska istraživanja u Beogradu. U isto vreme on je i prvi direktor novoosnovane ustanove oko koje je okupio ekipu uglavnom mladih istraživača i postavio dugoročni program istraživanja. Ovaj Centar je postao i ostao matično uporište za okupljanje kadrova iz oblasti demografije, organizovanje i podsticanje demografskih istraživanja, publicističke delatnosti iz oblasti demografije i rasadnik kadrova iz ove oblasti. U celini uzev, Macura je imao veoma značajnog, možda i presudnog, udela u razvoju demografije kao naučne discipline kod nas.

Uvođenje demografije u nastavnički proces visokoškolskih ustanova, pre svega je rezultat energičnog insistiranja Macure da demografija bude adekvatno zastupljena u nastavi. U tome je uspeo, iako uz velike poteškoće i nerazumevanje merodavnih faktora. Njegova poslovična upornost je trijumfovala nad inercijom i danas se demografija sve češće izučava na našim visokoškolskim ustanovama. Plan i program izučavanja demografije na fakultetima u velikoj meri je njegovo delo.

Macura se nije ograničio na izučavanje i pisanje radova iz demografije, na borbu da demografija bude zastupljena na adekvatan način u odgovarajućim naučnim ustanovama-institutima i fakultetima. On i sam veoma aktivno učestvuje u istraživačkom procesu demografije u Centru za demografska istraživanja i Ekonomskom institutu u Beogradu. Nije

izostalo ni njegovo aktivno učešće u nastavnom procesu na visokoškolskim ustanovama na kojima se izučava demografija (Institut za multidisciplinarnu studiju i Ekonomski fakultet u Beogradu).

U okviru druge grupe problema posebno mesto imaju problemi: obnavljanje stanovništva i populaciona politika, problemi niskog nataliteta i egalitarne populacione politike. Karakteristike sadašnjeg stanja iz oblasti reprodukcije stanovništva u našoj zemlji i načina njenog obnavljanja imaju korene u bližoj i daljoj prošlosti. Demografski procesi uopšte, a procesi obnavljanja stanovništva posebno, po pravilu su dugoročni. Oni se odvijaju pod snažnim dejstvom ekonomskih, kulturnih, socijalnih, zdravstvenih, psiholoških i drugih faktora, smatra autor. Politički, ekonomski, kulturni i drugi uslovi života stanovništva bili su nepovoljni u prošlosti i nisu bili podjednaki u svim krajevima Jugoslavije. Različiti uslovi života pojedinih krajeva zemlje u prošlom periodu imali su za posledicu formiranje različite stope fertiliteta i mortaliteta i prirodnog priraštaja stanovništva. Tako da politika obnavljanja stanovništva mora voditi računa o ovim činjenicama. Zbog toga je, po autoru, neprikladna egalitarna populaciona politika, već je potreban različit pristup procesu obnavljanja stanovništva u skladu sa realnim stanjem u pojedinim krajevima zemlje.

U više radova autor se zalaže za politiku koja će stvarati uslove za uklanjanje velikih razlika u reprodukciji stanovništva Jugoslavije, politiku koja će uvažavati i humanitarne i demografske zahteve razvoja stanovništva, utoliko pre što se radi o mnogonacionalnoj zajednici.

Macura je veoma rano, početkom šezdesetih godina, upozoravao na nepovoljne tendencije u kretanju stanovništva u našoj zemlji i među prvim autorima otvoreno se zalaže za vođenje aktivne populacione politike. U to vreme se takav stav kod nas primao kao jeres. Trebalo je imati naučne odgovornosti i ljudske hrabrosti u tadašnjoj klimi pa otvoreno zastupati potrebu vođenja populacione politike. Goruća pitanja stanovništva u savremenom razvoju našeg društva u radovima autora dobijaju realnu interpretaciju, uz istovremeno insistiranje na preduzimanju institucionalnih i drugih nužnih mera za rešavanje gorućih problema stanovništva u zemlji.

U svojim radovima autor se ne zaustavlja na konstatacijama i preporukama već on razrađuje ideje i formuliše ciljeve, pravce i mere

populacione politike i politike obnavljanja stanovništva. Autor zastupa stav da društvo treba da rešava probleme vezane za čoveka i njegovu reprodukciju. U njegovim radovima provejava optimizam i vera u čoveka i njegove moći, njegov dar i sposobnost da opstaje i u najtežim situacijama, ali ne sam po sebi već uz njegovo svesrdno zalaganje i žrtvovanje radi svog održavanja i razvoja.

Treću grupu radova autora Miloša Macure iz ove edicije čine radovi posvećeni: savremenim tokovima i perspektivama demografskog razvoja Jugoslavije, dilemama i dugoročnim ciljevima reprodukcije stanovništva zemlje, mestu i ulozi stanovništva, radne snage i zaposlenosti u razvoju Jugoslavije, problemima demografske projekcije, obimu i karakteru migracija u prošlosti i savremenim migratornim kretanjima stanovništva.

Demografski razvitak je istorijski i prostorno opredeljen, a zavisi od bioloških, ekonomskih, kulturnih i drugih činilaca. Za ocenu sadašnjih i budućih procesa u našem stanovništvu od bitnog je značaja da se sagledaju kretanja u doglednoj prošlosti. Zbog toga se u radovima autora posvećuje velika pažnja i daje veliki prostor svim bitnim karakteristikama razvoja stanovništva ne samo u sadašnjosti već i u daljoj i bližoj prošlosti. Porast stanovništva nije se odvijao paralelno sa razvojem privrede i stvaranjem uslova za egzistenciju sve većeg broja ljudi što je izazvalo velike socijalne i društvene probleme. Zakasnela industrijalizacija naših krajeva, posebno jugoistočnih, usporavala je promene u ekonomskom sastavu stanovništva. To je imalo za posledicu formiranje visoke prenaseljenosti u tradicionalnom sektoru privrede, velike nezaposlenosti i značajne emigracije radne snage i stanovništva iz naših krajeva.

I promene ekonomskog sastava stanovništva onakve kakve su bile, nisu se odvijale ravnomerno u svim krajevima zemlje već u jednim brže, a u drugim sporije. To je na samom startu izazvalo značajne razlike u ekonomskoj strukturi stanovništva u pojedinim krajevima zemlje.

Ubrzani privredni, kulturni, obrazovni i društveni razvoj uopšte, do koga je došlo u drugoj polovini ovog veka, u mnogome su uticali na odgovarajuće kvalitetne promene u strukturi stanovništva (ekonomskoj, obrazovnoj, obimu i strukturi radne snage i zaposlenosti i strukturi naseljenosti selo-grad). No, privredni i društveni razvoj je zakasnio tako da u relativno kratkom roku nije moglo doći do korenitih promena koje karakterišu razvijene zemlje.

Četvrtu skupinu radova autora u ovoj ediciji čine prilozi u kojima autor razmatra odnose u međuzavisnosti stanovništva, radne snage i zaposlenosti i ekonomskog razvoja, mesto i ulogu ljudskog faktora u proizvodnoj orijentaciji, efikasnost ekonomskog razvoja i demografski činioci, demografske implikacije secesije i ekonomske blokade.

U radovima iz ove grupe priloga pažnja autora okrenuta je trajnim vezama stanovništva sa privredom i mestu i ulozi ljudskog faktora u sferi proizvodne i efikasnosti privređivanja. Iz osnovnih veza stanovništva i privrede rezultiraju odgovarajuće društveno-ekonomske strukture. Upravo ove strukture se detaljno analiziraju u radovima autora, bilo da je reč o aktivnom stanovništvu, profesionalnoj i ekonomskoj strukturi radne snage i zaposlenog osoblja, kao izraza društvene podele rada. Pažnju autora privlače i promene u relacijama između društvenog proizvoda i narodnog dohotka, akumulacije i radne snage. U procesu razvoja privrede autor analizira kako se menja odnos između akumulacije i radne snage u korist akumulacije. Ove promene u našoj privredi su prisutne iako nisu dovoljno izražene. Dalje analize autora posvećene su produktivnosti rada kao jednom od odlučujućih činioca privrednog rasta svakog društva. Efikasnost svake privrede pa i naše meri se upravo produktivnošću rada kao odnosa između društvenog proizvoda i radne snage.

Kvalifikacionu strukturu radne snage i sistem pripremanja kadrova autor posmatra u funkciji razvoja privrede i podizanja njene efikasnosti kao preduslova za ravnopravno učestvovanje u međunarodnoj podeli rada. Pripremanju kadrova i strukturi radne snage autor daje istaknuto mesto među faktorima budućeg razvoja privrede. Autor upozorava da kvalifikacija nije jednom zauvek data već je potrebna sistematska inovacija znanja kadrova kao bitnim uslovima predstojećeg perioda razvoja privrede i društva.

Ni aktuelni problemi privrede i stanovništva, vezani za secesiju bivših republika SFRJ, sankcije i blokadu nisu mimoišli pažnju autora. "Secesija i rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini pokrenuli su stotine hiljada ljudi sa ognjišta i doveli u Srbiju". Ne može se ni naslutiti konačni migratorni efekat koji je izazvan secesijom, ratom u okruženju, sankcijama i blokadom zemlje. Takođe je nemoguće predvideti sve posledice na demografskom, ekonomskom, socijalnom i svakom drugom planu za ovu populaciju, ali i za zemlju maticu SR Jugoslaviju. Na kraju, autor očekuje

da će društvo spremno da podnese teret postojećih istorijskih okolnosti. Mora se misliti na rekonstrukciju privrede i društva, a u tom sklopu i na rehabilitaciju rađanja i reprodukciju stanovništva, zaključuje autor na kraju.

Petu skupinu radova Macura posvećuje problemima svetskog stanovništva. U ovim radovima autor se bavi dugoročnim problemima stanovništva savremenog sveta u celini i posebno najmnogoljudnijim zemljama sveta Kine i Indije. Evropa i savremena Afrika i problemi njihovog stanovništva takođe su predmet izučavanja Miloša Macure. Predmet izučavanja autora ne zaustavlja se na produbljenoj analizi postojećih kretanja i sadašnjim ocenama stanja ove populacije već pokušava da sagleda dugoročne perspektive stanovništva u sledećih 30 godina na ovim prostorima.

U radovima iz ove skupine Macura se bavi jednim od najsloženijih problema pred kojim stoji čovečanstvo, kao što su pitanja populacione politike u savremenom svetu uopšte, a posebno u socijalističkim zemljama Evrope. Budući demografski razvoj sveta i mogućnosti društva da ih reguliše privlači sve više pažnju ne samo demografa već i drugih naučnih radnika i mislilaca. Ovaj izazov prihvatio je i Macura i uključio se u veoma složen zadatak koji stoji pred svetskom naukom i naučnim radnicima raznih profila u svetu. Pokušavajući sa svoje strane da doprinese sagledavanju i rešavanju ovog kardinalnog problema čovečanstva. U svetlu novih saznanja koje su pružale novije projekcije rasta stanovništva sveta. "Dugoročne projekcije stanovništva upozoravaju na univerzalnost demografske dileme i u drugim vidovima, kako što su razvoj zapošljavanja, obrazovanja i ishrane, pa čak i međunarodna bezbednost". U tim okolnostima autor vidi zajednički interes svih zemalja za regulisanje globalnih tokova stanovništva sveta. "Izgleda stoga da se javlja zajednica interesa u pogledu usmeravanja nacionalnih demografskih politika".

Opus Miloša Macure ne iscrpljuje se radovima objavljenim u ova tri toma Izabranih radova na preko 1800 strana, on je znatno obimniji. Naučni interes autora ne ograničava se samo na demografiju, njegov opus se proteže na ekonomiju i druge naučne discipline gde je dao veliki broj značajnih radova. Ovi radovi datiraju uglavnom iz perioda njegovog rada u Ekonomskom institutu gde autor sa jednim timom obrađuje zamašne projekte od neposrednog interesa za društveno-ekonomski razvoj Srbije

i njenih pojedinih delova. Ne treba posebno ni isticati da se u ovim radovima Macura javlja kao rukovodilac i organizator odnosno kao duša i promotor tima. U ovim radovima dolazi do uspešnog povezivanja problema stanovništva i razvoja privrede i društva. Povezujući demografske, ekonomske i socijalne probleme društva i njihove uzročno-posledične veze i implikacije koje se odnose i na stanovništvo i na ekonomiju zemlje, autor je realizovao veliko broj značajnih naučno-istraživačkih projekata od šireg društvenog interesa. Ovom prilikom da navedemo neke od njih:

- Koncepcija dugoročnog razvoja Jugoslavije do 1985;
- Dugoročni razvoj Južnomoravskog regiona;
- Zaposlenost u Beogradu - tendencije, problemi i perspektive do 1985;
- Koncepcija dugoročnog razvoja Podunavskog regiona 1981-2000;
- Stanovništvo Podunavskog regiona;
- Zaposlenost u Beogradu do 2000. godine;
- Problemi obnavljanja stanovništva i populaciona politika; i drugi.

U ovim radovima dolazi do izražaja stvaralačka ličnost autora tako da ovi radovi imaju neprocenjivi značaj ne samo za razumevanje demografskih procesa u našoj zemlji, već i šire ekonomskih, socijalnih procesa i društveno-ekonomskog razvoja uopšte.

Izabrani radovi akademika Miloša Macure, koji su objavljeni u tri toma krajem prošle godine u izdanju Zavoda za udžbenika i nastavna sredstva a posvećena problemima stanovništva, radne snage, zaposlenosti i razvoja, u mnogome obogaćuju našu demografsku literaturu iz ove oblasti, koja će sigurno pobuditi interesovanje naučne i stručne javnosti za probleme demografije i stanovništva uopšte. Zato je za svaku pohvalu poduhvat izdavača da se i naučna dela od kapitalnog značaja pojave u jednoj ovakvoj ediciji.

Tripo Mulina